

La catalanització de l'ensenyament

Sr. Jordi Galí i Herrera
President de la Societat Catalana de Pedagogia

Jordi Galí

El document de l'Institut d'Estudis Catalans ens diu que el problema de la catalanització dels sistemes d'ensenyament, base per a aquesta ponència, té una estreta relació amb els dos anteriors que hem tocat abans: la qualitat de la docència i la crisi de les humanitats. Jo estic totalment d'acord amb aquesta afirmació i prego que sigui tinguda present d'una manera constant mentre parlo.

El document esmentat fa, immediatament després, unes observacions sobre l'absoluta prioritat, diu literalment, de la possessió de la llengua en relació amb qualsevol altre saber. Continuo citant: «És difícil, en aquest punt, dir alguna cosa que no hagi estat dita ja; però, pel que sembla, hi ha temes en què la reiteració es fa necessària». Bé, així doncs, em sembla que la meua feina és essencialment glossar i reiterar.

Deixaré de banda, o tractaré molt marginalment, alguns aspectes del document de l'Institut, en particular els aspectes legals, els quals, en darrer terme, des del punt de vista d'aquesta Societat, són contingents i circumstancials i em fixaré en altres aspectes que, em sembla, van més a fons.

Potser alguns de vostès pensaran que parlo més de llengua que d'ensenyament i és veritat, però em penso que és essencial veure els problemes lingüístics de la llengua catalana per poder reflectir-los després i veure què s'ha de fer en l'ensenyament.

Dividiré la meua dissertació en tres parts. Primer, la llengua com a signe d'identitat de Catalunya; una segona part que titularé «Els Clàssics del segle XX» i una tercera que he titulat «La llengua, trampolí cap al futur».

Els catalans no som l'únic poble d'aquest món que manté relacions, més o menys conflictives, amb pobles veïns. De vegades, amb pobles ocupants de més potència. Aquest tipus de relació entre dos pobles que conviuen en un mateix Estat i que tenen un pes específic molt diferent dificulta la convivència pacífica —això sempre— i comporta, d'una manera més o menys conscient, polítiques de dominació o d'assimilació. Ara bé, a mi em sembla que seria difícil trobar, en l'enorme varietat i en el ventall dels pobles que es troben en situacions d'aquesta mena, algun altre poble per al qual el signe d'identitat gràcies al qual ha mantingut la seva personalitat hagi estat, precisament, la llengua.

Prendré com a punt de comparació dos exemples bastant vists i clars: el poble irlandès i el poble jueu. Tots dos han aconseguit una plena sobirania en aquest segle XX. L'han aconseguida abans de la caiguda del mur, evidentment; és a dir, abans d'aquesta situació que esmentava el senyor González-Agàpito i que jo tradueixo aquí, una mica, per situació pre-balcànica —tot Europa està vivint una sèrie de circumstàncies que ell ha apuntat amb molta precisió—. Per tant, no podem assimilar la independència d'aquests pobles —la del poble irlandès o la del poble jueu—, de cap manera, al conjunt de moviments nacionalistes que en aquests moments tenen lloc en el centre i l'est d'Europa. Al revés, la independència d'aquells estats va ser obtinguda en uns moments en els quals el dret a l'existència dels estats-nació, en darrer terme de tipus jacobí —com el que encara tenim nosaltres amb unes certes matisacions—, era absolutament indiscutit i no es podien pensar, com actualment es comencen a pensar, algunes formes o alguns tipus d'estructura de dret internacional diferents —Comunitat Europea, Europa de les regions, etc

Ara bé, ni en el cas irlandès ni en el cas jueu el signe d'identitat fonamental no va ser la llengua. Simplement ho constato i penso que no és el lloc de fer un intent d'anàlisi de quins van

ser els signes d'identitat d'aquests pobles. Repeteixo que ho constato. I ampliant el camp comprovo fins a quin punt és un fet singular, singularíssim, que el nostre títol i el nostre signe fonamental d'identitat, a partir de mitjan segle XIX i fins avui, hagi estat la llengua.

Podríem argumentar *a contrario*, al revés. Precisament la llengua és allò nostre, de la nostra identitat, que el poble hegemònic de l'Estat espanyol tolera menys —i dic menys per no dir gens—. «*Que saquemos panes de las piedras*» ja els va bé perquè així ens han pogut enviar excedents demogràfics d'estructures socials pre-modernes que han après la tècnica de «*sacar panes de las piedras*». Els va bé que hàgim sabut dur correctament els comptes de la nostra pobresa ben administrada (perquè Catalunya és un país pobre) perquè saben, i ho saben com a mínim des de Gaspar de Remisa, al començament del segle XIX —i potser abans—, que sempre trobaran un català que anirà a portar els comptes de l'Estat espanyol. Però hi ha un fet que els treu de polleguera: que parlem català. I que consti que això que lleigeixo va ser escrit abans que sortís tota aquella problemàtica de l'ABC. No té res a veure amb allò. I podria aportar encara un altre detall d'encara no fa quinze dies. Un fet que va passar a Durango, al País Basc. Va ser un detall que no vaig viure directament, però me'l va explicar un català que hi vivia: la indignació per part del cap de compres d'una empresa important perquè el venedor català, vist que hi havia unes discrepàncies o uns detalls per resoldre, va telefonar en català a la seva central de Barcelona. Simplement, indignació. «*Con mi teléfono*!». Aquesta era l'expressió. «*Con mi teléfono, hablaba en catalán*». A Durango, al País Basc.

Jo no sé si els catalans en són prou conscients, d'aquest rebuig, que és un rebuig visceral i que es prestaria a unes reflexions que ara no és el moment de desenvolupar. Però voldria recordar un altre fet recent, simplement per ajudar-nos a prendre la mesura de la realitat. Quan l'entronització del nou rei de Bèlgica, aquest no sols va parlar en flamenc i en francès, que són llengües que es parteixen d'una manera bastant equilibrada els dominis lingüístics de l'Estat belga, sinó que va parlar en alemany, que és la llengua oficial d'una part de la població que no passa de l'1% del total de la població belga. Què passaria si des de Catalunya demanéssim —cosa que jo penso, amb sentit comú, que és d'una lògica absoluta i total— que la llengua d'aproximadament una sisena part de la població de l'Estat fos obligatòria a nivell de l'Estat espanyol, si més no a l'ensenyament secundari? Què passaria? Simplement imaginem-ho.

Per a la majoria dels ciutadans de l'Estat el català és una espècie d'anomalia tolerable, potser, però sempre molesta; o bé és un residu folklòric que cal absorbir o conservar en formol; en tot cas, quelcom que trenca una concepció simplista d'una Espanya que no sé pas si existeix.

Per què deu ser —i faig la pregunta i no hi tinc resposta— que és precisament la llengua el que els molesta tant? Simplement per intentar aproximar-m'hi, tot i que ja dic que no hi tinc resposta, em serviré, de nou, de la comparació amb jueus i irlandesos i diria que el fet que la llengua sigui el nostre signe essencial d'identitat —el nostre signe i el nostre títol d'identitat— és a la vegada la manifestació d'una debilitat i la manifestació d'una força.

D'una debilitat: Catalunya no té, evidentment, aquella qualitat que anomenaré, per simplificar, robustesa de caràcter i que distingeix immediatament un anglès d'un irlandès. Que Bernard Shaw és irlandès no ho pot dissimular, encara que no *ejerza*, com aquell fabricant català dels anys quaranta a Madrid al qual li van preguntar: «*¿Usted es catalán?*» i va contestar: «*Sí, pero no ejerzo*». I, malauradament, potser molts catalans d'avui dia diuen el mateix, o ho deixen suposar.

No podem deixar de reconèixer que en la nostra actitud col·lectiva davant el poble hegemònic de l'Estat hi ha un component important i alarmant de debilitat, de subjecció, potser producte de llargs segles de submissió. Acotem excessivament el cap. És un fet que caldria estudiar a fons i que aquí, evidentment, no té cabuda. Jo no sé per què, però tinc la sensació que un irlandès, per pobre, emigrant i desgraciat que sigui, sempre se sentirà, en el fons, superior a un anglès; però em penso que no passa així amb un català davant d'un taxista o d'un revisor de tren castellà. Aquesta manca d'autoafirmació —i la història em penso que ens ensenya que quan volem autoafirmar-nos, en general, ho fem malament, fora d'hora i amb un cert component d'histerisme— per a mi és, evidentment, una debilitat. I amb els jueus podríem fer la mateixa comparació. Un jueu sempre ho és i sap que ho és i se sent o solidari o traïdor. O sigui, se sap traïdor envers els seus. És en aquest aspecte que és més fort que nosaltres. Nosaltres portem a sobre un defecte terrible: ens deixem rosegar per l'enveja, i una i altra

vegada, al llarg de la nostra història, hem anat a recórrer al poble hegemònic perquè vingui a aixafar el nostre propi veí, el nostre propi germà. Aquest és l'aspecte negatiu: la debilitat.

Però que la llengua sigui el nostre signe d'identitat més característic té un aspecte positiu que per a mi és més important. Mantinc com a rerefons aquesta comparació amb el poble irlandès o amb el poble jueu i crec que podem afirmar que el fet d'haver donat, inconscientment o semiinconscientment, una prioritat a la llengua és la demostració que som un poble eminentment civilitzat, universal i humanista, en el sentit que deia precisament abans el pare Fullat. La llengua és la suprema expressió de l'esperit i nosaltres som solidaris els uns envers els altres, malgrat tot, per quelcom molt subtil que és un esperit que es tradueix en una llengua. No hem sobreviscut perquè siguem més durs i més caparruts, com els irlandesos, o més aferrats a unes tradicions o a unes conviccions, ni perquè tinguem, més o menys conscient, la idea que som un poble perseguit i escollit que a la llarga triomfarà, com sembla que la tenen els jueus. Jo crec que existim perquè som més civilitzats que els nostres veïns; perquè hem acceptat mestissatges i no hem tingut manies a assimilar. Aquell joc intuït per Vicens Vives entre el reducte muntanyenc i el corredor plàstic i receptiu de la costa ha funcionant secularment, ha creat un esperit; ha creat una manera de ser que s'ha manifestat específicament en la llengua. I recentment, a principis de segle, ha funcionat a la perfecció en la creació del català modern actual.

Tornant a fer una anàlisi una mica comparativa, jo diria que el fenomen Fabra —per donar-li un nom, ja sabem que no és en Fabra sol— és únic en la història recent que ens és donada a conèixer. No hi ha un altre exemple de conjunció entre un nucli irreductible i tradicional, amb una capacitat d'innovació i adaptació a les circumstàncies del moment, i unes possibilitats d'evolució futura, com el de la revolució lingüística que van fer en Fabra i la seva gent al primer terç d'aquest segle; una revolució pacífica i fecunda els efectes de la qual no hauríem de deixar-nos perdre, i aquí, automàticament, crec que podeu pensar que em refereixo a l'ensenyament.

Resumeixo aquest primer punt: la llengua és el signe i el títol més vistent de la nostra personalitat. Aquest fet comporta unes certes debilitats en altres camps, però és el signe, sobretot, d'una solidesa cívica i civilitzada i dinàmica que s'ha manifestat històricament, sobretot en la normalització lingüística de començament de segle.

Segon punt: els clàssics del segle XX. Un dels punts fonamentals de l'ensenyament a Catalunya és la possessió de la llengua. Intentaré comentar aquesta expressió del document de l'Institut. Catalunya, com qualsevol altra pàtria terrenal, és una realitat històrica, canviant, i admeto com a elements determinants d'un canvi històric tres factors: els condicionaments del passat, l'atzar i la voluntat humana.

Sobre l'atzar, no hi tenim res a fer. Les coses que ens vénen per atzar, ens vénen i les hem d'entomar. Però sobre els condicionaments del passat i la voluntat humana, hi tenim alguna cosa a fer. Almenys podem intentar conèixer els condicionaments del passat o podem ignorar-los deliberadament. I amb vista al futur, és evident que podem actuar conscientment. Jo crec que posseir la llengua, com demana el document de l'Institut, amb projecció cap al futur, exigeix aquesta assimilació conscient del passat i diria que, al meu entendre, l'enemic més important —i toco molt més de peus a terra que el pare Fullat; veureu que és molt pedestre el que ara diré— no són les limitacions legals, per importants que siguin, sinó els factors interns que ens afecten d'una manera especial a nosaltres, però també tot això que, amb una certa imprecisió, anomenem civilització occidental o països desenvolupats.

Són molts factors, molt imbricats; tota aproximació a explicar-los em penso que ha de ser molt esquemàtica i incompleta, però potser es poden destriar algunes línies de força. Jo en voldria marcar una: la nostra societat no té gruix. En Pla utilitzava la paraula prim i la paraula gruix per referir-se als autors que tenen consistència o que no tenen consistència. Aquest gruix vol dir consistència. La nostra societat no té gruix perquè hi ha una cosa que és «ara, aquí, jo» que ocupa una extensió i una intensitat excessiva en la nostra vida.

Oblidem que no té gruix un «ara» que desconeixi el passat que l'ha fet possible i que no es projecti cap al futur; que no té gruix un «aquí» que no té en compte el que està passant a la resta de l'Estat i a tota la civilització europea i a tot el món sencer, i que no té gruix un «jo» exacerbant, insolidari; una espècie d'individualisme que sembla triomfant i potser només és suïcida després de l'aparent caiguda del que foren —i s'ha de reconèixer— grans ideals i utopies que, de vegades, han estat substituïdes per unes falses o molt pobres solidaritats.

Aquesta situació, que és general a tota la nostra civilització, s'agreuja en el nostre cas perquè, per motius històrics obvis, som molt més propensos que altres pobles a malaurades ruptures generacionals. Són unes ruptures que ens capolen i que ens empobreixen. Evitar-ne, ara, una altra crec que és un primer punt, un punt essencial que cal tenir present. Hem de tenir clar que una llengua, com tota adquisició històrica, és un llegat del passat i que és provisional i que el seu futur és imprevisible. No hauríem de permetre, però, que la continuïtat imprevisible i incerta de la nostra vida col·lectiva i de la nostra llengua, que n'és títol i signe eminent, tingui lloc en una situació de pobresa per ignorància i per ruptura amb el passat.

Em sembla clar que en el «continuum» de la història hi ha situacions i èpoques d'una certa discontinuïtat i de canvis ràpids i èpoques d'estabilitat, en la pobresa o en la riquesa espiritual. Potser en el moment actual som en una xarnera de ruptura i de canvi, després d'una època d'estabilitat, de gran riquesa espiritual.

Per dir-ho en poques paraules: la Catalunya que hom anomena noucentista i la seva continuació amb avantguardismes, o el que vulgueu, s'està acabant d'acabar. Foix, Manent, Garcés per donar tres noms. Garcés és l'únic que és viu i està prou tronat. Si això és així, aquest fet és una raó afegida, una raó més apressant per treballar a fons aquest període. Aquests que he citat i tants d'altres ja són i no poden deixar de ser els nostres clàssics, igual que Descot o Ausiàs Marc. La continuïtat de la llengua catalana com a llengua de cultura depèn de la capacitat d'assimilar aquesta gent com a clàssics; és a dir, com una gent del passat que —i aquesta és la funció, crec jo, del clàssic— encara ens poden dir coses noves i suggerir camins amb vista al futur. Dit d'una altra manera: que són interessants per ells mateixos. I em penso que una de les funcions, de les quals no pot prescindir l'escola, és intentar que les generacions futures assimilïn i facin seu allò que encara no és seu, perquè encara no són res.

I aquí voldria fer una precisió: em penso que no ens hem de deixar endur pel miratge de la prioritat o l'exclusivitat del polític i de la història externa. És evident que l'entrada de Franco a Barcelona va ser un cop molt fort; la derrota de la guerra va ser un cop molt fort. Però la difícil postguerra no solament no va comportar una ruptura en profunditat amb el passat, sinó que va consolidar les conquestes del primer terç de segle i molt especialment la conquesta de la llengua.

El fet que a partir de la segona meitat dels anys quaranta la cautelosa i incipient publicació catalana es fes —malgrat alguns intents de tornar a l'anarquia pre-fabriana— en el català d'un *rojo-separatista* exiliat és la més gran victòria que Catalunya ha tingut sobre la dictadura franquista; de fet és la victòria de la Catalunya renaixent, de la Catalunya de la Mancomunitat i de la primera Generalitat contra alguna cosa que potser anava més enllà de l'avatar de la dictadura. L'afirmació dels homes dels anys quaranta que es van decidir a publicar, amb totes les dificultats que hi havia en aquells moments, en el català d'en Fabra, és l'afirmació que crec que en els anys noranta no podem permetre'ns el luxe de deixar perdre.

Tercer punt: «Llengua, trampolí vers el futur». Com veieu, la meua tesi essencial és que cal estudiar aquestes generacions. Al voltant dels anys seixanta, per exemple, hi ha uns canvis —canvis molt importants— i cal estudiar aquestes generacions com a passades. Això ens allibera automàticament de qualsevol perill de convertir-nos en uns nostàlgics, en uns *laudatores temporis acti*, ens allibera del «*cualquier tiempo pasado fue mejor*» i de dependències i de servituds, quant al passat. El passat és passat. El català d'en Fabra és un monument imponent, que perdura, que és interessant per ell mateix; que pot ser fructífer amb vista al futur, com ho és Poblet i com ho és la Rambla. No en podem prescindir si no volem que en la nostra cultura hi hagi una regressió brutal. No podem ignorar-lo, com no podem ignorar la Rambla o no podem ignorar Poblet. Són fets vivents del passat perquè condicionen el futur.

Cal intentar conèixer aquesta nostra llengua en aquest passat, amb un esforç màxim d'imparcialitat i d'objectivitat. Ja sabem que l'objectivitat és un ideal inassolible i que la imparcialitat implica un esforç enorme de supressió de les nostres inevitables preferències personal. I en aquest punt jo voldria dir que, sobretot dels anys seixanta ençà, aquest esforç d'objectivitat i d'imparcialitat ha estat molt inferior al que hauria estat desitjable. La història de Catalunya, la història de la cultura i de la llengua catalana, ha estat moltes vegades instrumentalitzada. Hi ha hagut massa gent que s'ha servit de Catalunya en lloc de servir Catalunya. Falsificació de la història recent? Sí. Mala voluntat expressa? No sóc qui per judicar-ho, però sí que afirmo que tota la història, i d'una manera especial la història de la cultura, ha

quedat excessivament subordinada a lluites polítiques i a utopies ideològiques. I no utilitzo la paraula ideològica en el sentit que l'ha utilitzada el pare Fullat; suposo que ja ho veieu. En funció d'un futur desitjat o previst, és evident que podem fer que el passat digui el que vulguem. El resultat ha estat un empobriment, i per adonar-se'n només cal mirar els llibres de COU de català, amb les excepcions honroses i parcials, que hi són. També he de dir que d'uns anys ençà sembla que hi ha una reacció —sobretot des que aquestes ideologies de caràcter més aviat brutal han desaparegut—, una reacció important contra aquesta situació, que és palesa en treballs seriosos; molta gent ha retornat a camins raonables de senti comú, que són els de l'esforç per l'objectivitat i per la imparcialitat en el treball seriós capaç de prescindir de l'«ara, jo, aquí» i d'obsessions de vegades partidistes i d'instrumentalitzacions. Però tot plegat potser encara resulta inconnex i insuficient.

Les coses podien haver d'una altra manera? És molt probable que no. Intento explicar, no atacar res ni ningú, ni justificar res ni ningú. Hem assistit i, de fet, estem assistint a un doble part. Un part particular nostre, que és el del trànsit del darrer franquisme al règim actual, i un part més general, que és la crisi de la civilització a la qual pertanyem. Aquesta crisi, que en el vessant econòmic sembla que ara es desperta, jo la poso a finals dels anys seixanta i la faig coincidir molt amb el maig del 68 de París, perquè crisi vol dir preses de decisió que trenquen sistemes establerts.

Aquesta conjunció d'aquest doble part i d'aquest dia a dia que se'ns menja, o que se us menja a tots —jo tinc ja la sort d'estar jubilat— porta excessivament a l'immediatisme: Constitució, Estatut, competències, renovació, creixement, ruptures culturals. Potser hem oblidat coses elementals; per exemple, Catalunya existia abans de l'actual Constitució i de l'actual Estatut i Catalunya no té per què no continuar existint, àdhuc en el cas que aquesta Constitució i aquest Estatut no siguin més que unes línies en un llibre de text dels alumnes que estudien. Penso que cal mirar les coses amb una certa perspectiva. I no estic en contra de la Constitució ni de l'Estatut. Evidentment, són els instruments que hi ha, però Catalunya està per sobre d'ells. Hem oblidat aquestes coses, és a dir, el dia a dia se'ns menja i fa que no pensem prou o amb prou perspectiva. Penso que sense moure'ns dels límits de l'essència de la democràcia i àdhuc de la Constitució i de l'Estatut actuals no hi ha cap motiu perquè les condicions polítiques puguin variar molt en la seva aplicació pràctica, però —i això és molt més important— no podem oblidar que els polítics, en un món democràtic, i potser en tota mena de mons, no ho poden fer tot, sinó que estan limitats i condicionats per la voluntat de la gent i, en darrer terme, és d'aquesta voluntat de què depèn tot.

Havia preparat un esbós i unes possibles conclusions, però em temo que són excessivament explosives i prefereixo potser passar-les per alt. Només diré que parlo des de «Sírius» i que Catalunya necessita un sistema d'ensenyament propi.

Otilia Defis
Moderadora

Moltes gràcies al senyor Jordi Galí. Passem ara la paraula al senyor Joaquim Arenas, pedagog i escriptor.

Joaquim Arenas

Bé, el dia 28 del mes passat, hi va haver un acte institucional al Palau de la Generalitat, un acte solemne per celebrar el quinzè aniversari de la incorporació del català al sistema educatiu. És a dir, l'entrada de la llengua dels catalans, la llengua de Catalunya, a l'ensenyament; l'entrada oficial, per la porta gran. No d'amagatotis, com es podia haver fet abans o d'una

manera voluntària. Començo per això perquè el reial decret que va proporcionar aquesta situació de normalització de l'ensenyament del català i d'una manera opcional de l'ensenyament en català no podia ser altrament celebrat. És un decret que dóna molt de si i, de fet, tota la normativa posterior, àdhuc la Llei de Normalització Lingüística, recull i es basa en els paràmetres d'aquell decret.

El Departament d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat provisional, i després la mateixa Generalitat estatutària, va anar desplegant aquest decret amb normatives subsegüents, amb un gran tractament, diguem-ne —jo sempre n'he dit així— ecològic, de respectar la situació i el medi al màxim, perquè no hi haguessin situacions de conflicte; la gent no estava acostumada al fet que es regulés el català i, per tant, hi havia àmbits socials en els quals podia patir un rebuig. Sortosament en aquell moment no va esclatar cap rebuig, però es va fer un tractament molt ecològic. El que volia dir, però, és que aquest recull, si es mira en les disposicions, tal com van anar sortint i si es consideren o es fullegen les obres que parlen d'aquell moment —del 1978 al 1982 (els quatre primers anys) al 1985— veurem que hi ha un substrat i una voluntat claríssima de govern de voler fer un gran projecte que se'n diu escola catalana. Ara no la puc definir de memòria, encara que em sembla que me la sé, però en tot cas aquí hi ha el fill, en Jordi, d'aquell que la va definir molt bé una vegada a Reus. L'escola catalana, per resumir, seria la voluntat popular i, per tant, recollida pels poders, de construir un sistema educatiu propi que correspongui a les necessitats i no a allò que l'home voldria ser, sinó a allò que cal que sigui l'home per a la societat que té.

Aquest esperit crec que va ser recollit de tal manera que l'any 1981, en una conferència que va fer la primera directora general d'Ensenyament, ja es va manifestar claríssimament parlant d'escola catalana, en llengua i continguts, amb aprenentatge d'altres realitats lingüístiques, etc. Dic això perquè fer normal l'ús de la llengua a l'ensenyament té sentit dins aquest projecte d'escola catalana. Difícilment arribarem a uns continguts catalans sense la llengua, que per ella mateixa ja és contingut. Aquest projecte d'escola catalana, doncs, demana tota una acció de govern que és la que, de fet, es veu en el substrat. No s'acaba de dir, però hi és. Hi ha la voluntat de crear-la i fer normal l'ús de la llengua, evidentment, és un element bàsic. En aquest moment ha esclatat allò que ens pensàvem que podia esclatar l'any 1982, quan es van posar dues assignatures obligatòries en català —al cicle superior d'educació primària i a l'educació secundària (Formació Professional i Batxillerat)—; però no va esclatar en aquell moment. Recordo que quan es va introduir el català, i les negociacions que hi va haver —cal dir que el president Tarradellas volia el català opcional. A mi em deia: «Xicot, vostè em vol dividir el poble». I jo li deia: «Però si això ja ho fem. Ja es feia opcional» van ser dins el mateix Govern o dins l'Administració i, no cal dir-ho, amb la gent de l'Estat. No hi va haver res d'això. S'ha anat avançant i quan hem arribat al punt en el qual creïem, i en el qual, evidentment, creiem que podem tenir una escola al màxim acostada a aquell model que ens permetria una sobirania política plena —és a dir, aquella escola que creiem que la reforma educativa ens pot proporcionar— surt un conflicte —i com que m'han demanat que en parlés, em centraré una mica en això; aquests salts no són massa correctes des d'un punt de vista d'estructuració, però el temps m'obliga a fer-los. Quan som a punt de tenir una escola catalana, en llengua i continguts; quan s'ha fet un treball immens, des del punt de referència on érem l'any 1978, i hem col·locat l'ús de la llengua i l'ensenyament de la llengua a nivells altíssims —evidentment amb mancances. Hauríem de veure que quan parlem de xifres no parlem mai de qualitat i n'hauríem de parlar; de com es fa; de les resistències i les mancances que hi ha en el sistema en aquest sentit; això també cal dir-ho— si ho comparem des de l'any 1978 que vam viure fins ara, és evident que el pas és gegantí. Però voler fer una escola catalana com a projecte ha arrossegat que fos una escola igualitària per a tots. És a dir, el projecte d'escola catalana és un projecte absolutament social, sociològic, global. Per què? Perquè no vol crear unes escoles catalanes al costat d'unes escoles castellanes, sinó que vol oferir a tots els nens les mateixes possibilitats, els mateixos instruments culturals perquè es puguin desenvolupar també amb aquestes mateixes possibilitats. És a dir, que es dóna un contingut general perquè no hi hagi desigualtat entre els nens. Aquest és un projecte car, no pas econòmicament. És un projecte car d'elaborar; costós. Perquè fuig de la discriminació per motius de llengua i per motius de cultura. És a dir, el propòsit és que tots els nens de Catalunya sàpiguen català i castellà de la mateixa manera quan acabin l'ensenyament obligatori. De fet, realment el que saben més tots els nens de Catalunya és

el castellà, i Déu n'hi do el català que saben. Però en saben menys. Això està constatat. Els nens de Catalunya saben, tots, menys català que castellà. Això és un fet real.

Aquesta escola catalana, que s'ha anat realitzant, i a la qual sembla que es pot posar la pedra de clau de volta, és la que ha proporcionat aquest rebuig d'un sector molt minoritari — són set-cents pares; penseu que només a ensenyament primari hi ha vuit-cents mil alumnes — que, evidentment, estan conduïts per una idea molt clara, que és la idea, no de colonització — tant de bo! —, sinó d'ocupació. Jo hi he tractat i sé el que diuen i com respiren. Aquesta gent, per quedar bé, diuen que els seus fills han de saber català però ells es mouen en els tòpics de sempre: que són a Espanya, etc.

Voldria fer dues reflexions. Una és sobre el castellà. Aquestes coses ens maregen tant i ens les esperàvem tan poc que ens poden portar, als ensenyants, als educadors, fins i tot als qui tenim responsabilitats en l'Administració, a tenir una posició d'estar a la defensiva. És a dir, de defensar-nos d'una cosa de la qual no tenim per què defensar-nos, perquè és de dret natural. Però provoquen una situació d'*impasse*. La gravetat ve perquè s'està fent el mateix que feia Franco amb els catalans». Això m'ho van dir a mi en un canal de televisió i jo els vaig respondre, de la mateixa manera que ho diré aquí, perquè aquí puc dir-ho més lliurement, però els vaig dir: «Miri, escoltin, als mestre catalans, els van penalitzar per ensenyar català i els van exiliar a fora. A alguns els van matar, a alguns els van afusellar. I, a més a més, els llibres catalans els van cremar al mig de la plaça. Per tant, no em diguin que fan el mateix. Ni als nens, ni als mestres ni a ningú. El que es fa és proporcionar-los les mateixes oportunitats, etc.» Em van dir que això era molt lamentable que hagués passat però que, de fet, es feia el mateix.

El que els vull dir és que les escoles de Catalunya ensenyen castellà —les públiques i les privades—; que el nivell de castellà que saben els nens és elevadíssim. Fa pocs dies vaig presentar a Finlàndia un estudi comparatiu del coneixement del català i del castellà dels nens que ho fan tot en català. La mostra es feia a segon de bàsica entre mil dos-cents cinquanta-nou nens —una mostra molt important—. Aquests nens es dividien dos grups: uns nens eren els catalano-parlants en escola catalana, i els altres nens eren castellano-parlants en escola catalana però amb mètode d'immersió. I el resultat era que, evidentment, els nens catalano-parlants de família catalana sabien català, però el castellà el tenen molt amunt, però molt. En certes subproves ve de dècimes que no supera el castellà al català. I els nens d'immersió sabien català i sabien castellà i evidentment el que sabien més en subproves era castellà, malgrat estar immersos feia quatre anys. Els nens, per tant, saben i aprenen totes dues llengües.

Una altra cosa que ens tiren al davant i que ens pot fer anar insegurs —i des del punt de vista pedagògic s'ha de ser clar en això— és la importància que té el castellà. És a dir, el castellà, ens diu l'Amando de Miguel, «*es una de las lenguas de comunicación*»; el castellà és una llengua com no n'hi ha cap més al món i la parlen tres-cents milions. Senyors, perdonin, però això és una fal·làcia. El castellà mai no l'han parlat tres-cents milions, perquè jo, per causa de la meua feina, he hagut d'estar a Sud-amèrica i la meitat de la població no parla castellà. Per tant, lamento molt dir que no és veritat. Quan es posen amb números em poso molt nerviós perquè no es poden aplicar mai valors d'aquest tipus a una llengua. No es poden aplicar criteris matemàtics perquè, si la llengua forma part de la vida, farien com aquell diari de Madrid que amb una nota d'informació ressenyava un accident de tren de la manera següent: «*Ha habido cuarenta y nueve muertos o cuarenta y nueve heridos y siete muertos. Afortunadamente los heridos afectados y muertos todos eran de tercera clase*». És a dir, no es pot anar amb paràmetres numèrics amb el tema de la llengua. Una llengua per si mateixa, pel fet d'existir, ja mereix totes les consideracions. Però, a més, sobre la utilitat del castellà, i això em sembla que ho hem de dir, no per ofendre, sinó perquè nosaltres el castellà el tenim aquí, com a fet social, però que, evidentment, ha d'anar cedint terreny al català perquè s'ha posat allà on no s'havia de posar; ha ocupat un lloc que no li tocava. Nosaltres ja respectem que el castellà estigui a casa seva; però que ens vingui a menjar una part d'allà on és el català, això és inacceptable. A més, el castellà, a Europa, no serveix absolutament per a res. I, a més a més, si ens ha de servir, hem d'anar a Sud-amèrica, i aleshores resulta ser que a Sud-amèrica la meitat no el parlen. Tot això no per menyspreu del castellà, sinó per situar les coses allà on són.

Segona cosa: la importància, evidentment, del mateix català. És a dir, a nosaltres el català ens sembla que és una llengua minoritària. És una llengua minoritzada que no es pot expandir perquè està minoritzada, però és una llengua molt important; la parlen molta més gent que

moltes llengües que són oficials. I encara que no ens hem de guiar per paràmetres numèrics —i amb això no em vull contradir— pensem que hi ha llengües oficials d'estats que no es parlen; que és una llengua internacional. Es parla en quatre estats i té una cultura immensa. Quan anem pel món ens esforcem a parlar en italià —i, evidentment, ho farem malament si no el sabem, els catalans— i no ens hem d'avergonyar. Hem de tenir seguretat en la llengua. Més val parlar en català bé, a Itàlia, que no pas en un pèssim italià. Almenys no fas el ridícul i Déu n'hi do el que t'entenen. Tots aquests punts són importants perquè donen seguretat, que es des d'on hem d'actuar davant aquesta problemàtica menor que ha sorgit, però que fa molt de soroll, que és catalanitzar des de la convicció, des de la tranquil·litat i des de la seguretat que estem en el punt on hem d'estar; és a dir, en el punt del dret natural.

Així doncs, aquest projecte que deia d'escola catalana no tan sols s'ha anat realitzant en el sistema públic amb grans dificultats, evidentment —no debades es va perdre la guerra del 1939, però ja arrossegàvem la del segle XVIII—, però sí que un dels objectius que ens hauríem de proposar des de l'educació és pensar no sols que la llengua és identitat, sinó que la llengua és l'instrument a partir del qual hem de formar el pensament. I per tenir una escola i una educació catalanes hem de tenir una independència de pensament pedagògic. És a dir, hem de pensar els nostres plantejaments pedagògics en català i la llengua, com vostès saben, conforma el pensament. És molt difícil de separar aquests dos blocs. Per això els fa por. És a dir, tots els dictadors que entren com a conqueridors en un poble el primer que fan és prohibir la llengua del poble, o imposar-hi la seva, com van fer els russos en els països satèl·lits: a Àustria o a Bulgària, arreu s'havia d'aprendre el rus i, fins i tot, s'havia d'aprendre en els conservatoris de música perquè, és clar, tothom sap quina força té.

Per acabar, només voldria especificar dues coses: una de les coses és el programa d'immersió. Aquest projecte d'escola catalana preveu fer l'ensenyament en català per a tots els nens. I dins la societat catalana hi ha uns nens que ens arriben a l'escola amb una llengua, els castellano-parlants, i uns altres que ens hi arriben amb dues, no perquè siguin més llestos, sinó perquè la societat produeix aquesta situació. I ens arriben amb dues llengües: amb català i amb castellà. Aquests que ens hi arriben amb dues són els fills de les famílies catalano-parlants; i els que hi arriben amb una llengua són els fills de les famílies castellano-parlants. Això sol passar d'una manera gairebé generalitzada. L'escola ha d'actuar com a element compensador de les desigualtats i, per tant, oferir allò que diem, aquesta formació a tothom per igual. Però, com es fa l'ensenyament en català a uns nens que tenen com a llengua familiar o habitual una altra llengua? Cal una metodologia especial; cal una manera de fer-ho ben feta, basada en les ciències: la psicologia, la pedagogia, la lingüística i, no cal dir-ho, en els aspectes didàctics i metodològics que calgui. I aquesta manera de fer-ho amb nens que tenen una altra llengua que no és la que funciona a l'escola se'n diu immersió. Per tant, la immersió no és una política com diuen els senyors de la polèmica. «No a la política de immersió»: perdonin, no n'hi ha, de política d'immersió. Hi ha la millor metodologia descoberta fins ara per ensenyar una segona llengua a l'escola. És això el que hi ha: la millor metodologia que s'ha descobert, fins ara.

Un altre aspecte que volia remarcar és la necessitat des de tot el sistema educatiu d'entendre que avui dia el bilingüisme és un terme, diria jo, absolutament tronat, desfasat. Hem d'anar al plurilingüisme amb una eina, amb una llengua que faci d'eix vertebrador de les altres, que no cal dir que en el nostre cas és el català, i que els sistemes educatius corresponents de tots els Països Catalans han de pensar en la paraula tractament, que en pedagogia és bàsica en tots els sentits. En l'aprenentatge i l'ensenyament de les llengües la paraula tractament és d'una importància absoluta perquè, si bé és cert que hi ha d'haver una llengua que faci d'eix, que sigui punt de relació —la llengua de cultura escolar per a tots els nens—, però després hi ha d'haver aprenentatge de les llengües cap al plurilingüisme, també és cert que si això no es fa bé es podrien donar situacions de carència lingüística i, com diu [Collins?], es podrien donar nens alingües; és a dir, nens que no parlessin res i que escoltessin molt —ho entenen tot però no s'atreixeixen a dir una paraula, no els surt—, perquè no van segurs. El plurilingüisme és possible ben estructurat. En aquest cas puc dir que el Departament d'Ensenyament l'ha treballat amb profunditat i jo crec que hi ha garanties que això surti bé, però no ens podem quedar en el bilingüisme català-castellà. Això és pobre. Nosaltres hem de tenir el català com a llengua axial, fonamental, llengua de cultura escolar, la nostra llengua, l'assumpció del que deia en Jordi Galí: consciència de llengua nostra, que ens serveix per a tot, sense cap complex i en la qual ens

podem manifestar en molts àmbits, fins i tot estrangers; aquesta llengua ens serveix per a les altres. Però la importància de tot està en el tractament lingüístic.

Otilia Defis
Moderadora

Moltíssimes gràcies, senyor Joaquim Arenas. Lamentarem la seva absència en el torn d'intervencions, però d'alguna manera ens hi intentarem remetre i treure partit i suc d'aquestes reflexions seves.

Donem ja la paraula al senyor Isidor Marí, sociolingüista.

Isidor Marí

Bé, moltes gràcies als organitzadors d'aquestes jornades per haver-me convidat a intervenir-hi, encara que els confesso d'una manera poc prevista, perquè em veig obligat a donar una sèrie d'opinions, d'idees, que espero que contribueixen en alguna mesura al debat, però sense haver pogut preparar amb antelació el tema perquè m'ha estat encomanat tot just fa unes poques hores.

En realitat, el que s'ha dit al llarg de tot aquest matí, que és el que jo conec del desenvolupament de les jornades, em sembla que dona peu a aprofundir després en el debat sobre la catalanitat de l'ensenyament.

Encara que jo estigui aquí com a sociolingüista, m'han encarregat que comentí el tema no des d'una perspectiva lingüística, encara que la llengua i la catalanitat són evidentment indissociables, però és més aviat dels aspectes no lingüístics de la catalanitat en el sistema educatiu. En aquest sentit, voldria començar per dir que el coneixement, tot el coneixement, qualsevol coneixement, és una construcció social feta des de la perspectiva de comunitats culturals concretes. Si més no és així com ens ho presenta i analitza la sociologia del coneixement. La llengua és al mateix temps el vehicle principal de la construcció del coneixement; de l'edificació de la visió que té cada comunitat del conjunt dels coneixements de tota la humanitat. Evidentment, doncs, la transmissió de la cultura pròpia i de la perspectiva pròpia de la cultura universal és un dret que és indiscutible, inalienable per a qualsevol poble que no estigui en una posició subordinada. I aquí voldria iniciar una mica el punt de reflexió. Aquest dret és predicable de qualsevol poble amb independència del fet que tingui Estat o no; no és un dret que es desprengui del fet de tenir institucions estatals. És un dret propi de qualsevol comunitat cultural, independentment de la institucionalització que tingui. Passa, i així ho posa en evidència el document de l'Institut d'Estudis Catalans quan parla dels problemes actuals de l'ensenyament, que hi ha unes limitacions legals concretes, conseqüència de la desigualtat en la Constitució espanyola entre les diferents cultures nacionals de l'Estat. Aquest Estat el constitueixen diferents cultures, que no tenen el mateix tractament en l'organització de la Constitució. I, a més, aquestes limitacions legals, que potser són d'un caràcter més immediat, jo crec que procedeixen —hauríem de veure-les en un context molt més ampli— de l'absència d'un marc internacional prou legitimat per a la interpretació i l'ordenació democràtica de les relacions entre identitats culturals o nacionals.

Les fonts del dret internacional han definit uns drets de la persona amb algunes brevíssimes referències als drets culturals o lingüístics propis d'una col·lectivitat de la qual és part cada individu. Els drets col·lectius són l'assignatura pendent del dret internacional. I això és així perquè el dret internacional, les fonts del dret internacional, estan radicalment mediatitzades pels estats. Són fonts interestatals de dret. Això fa, doncs, que el problema del marc legal

espanyol —i no sols això, sinó altres problemes que després intentaré suscitar— procedeixin d'aquesta absència en el dret internacional. No tan sols com a expressió dels drets culturals col·lectius, sinó també de l'articulació entre els drets col·lectius a mantenir la pròpia identitat i els drets culturals individuals; els drets personals a mantenir la pròpia identitat. Cal articular aquests dos drets. És precisament fals, és fallaciós i és la font de moltes de les falses controvèrsies públiques pretendre que només hi ha drets individuals en el terreny de la cultura o de la llengua perquè llengua i cultura són realitats eminentment socials. El dret a l'opinió és un dret individual perquè cadascú té una opinió —cadascú pot definir la seva opinió— però el dret a la cultura, el dret a la llengua, no poden ser conceptuats com a drets exclusivament individuals perquè en un individu no hi ha llengua, en un individu no hi ha cultura si no és com a membre d'una comunitat. Ens trobem, doncs, davant la necessitat de compaginar el que és la transmissió de la cultura nacional d'una comunitat i el manteniment —suposant que hi hagi identitats grupals, identitats individuals diverses dins una societat pluralista— d'aquests drets d'aquestes altres cultures o identitats individuals.

D'una banda, em sembla, doncs, que és indiscutible que hi ha una legitimitat del dret de la cultura catalana a transmetre —mitjançant el sistema educatiu o mitjançant qualsevol altre instrument públic de política cultural— aquesta identitat a tota la societat catalana, si bé potser convindria introduir aquí una distinció. Transmetre-la tenint en compte que, per a la majoria de la societat, aquesta serà la identitat cultural pròpia de cada individu i per a alguns altres almenys —i subratllo aquest almenys— ha de ser la identitat coneguda amb caràcter instrumental, encara que no sigui assumida com a pròpia. Per a uns la catalanitat serà la pròpia identitat —l'escola els transmet la pròpia identitat personal, familiar, grupal—, per als altres, almenys, els ha de poder transmetre legítimament un coneixement instrumental de la cultura catalana. Per què? Perquè són membres d'una societat que té com a cultura pública, com a cultura històrica, com a cultura territorial aquesta i no pas una altra. Això crec que cal veure-ho des d'un doble vessant. D'una banda, el sistema públic transmet aquesta cultura amb tota legitimitat com a cultura pròpia de la comunitat i accepta —i aquí potser caldria fer un altre parèntesi— que es pugui facilitar complementàriament —que el sistema educatiu pugui facilitar complementàriament— mantenir altres identitats personals o altres identitats grupals. No s'impedeix en el sistema educatiu sinó que s'afavoreix el manteniment d'altres identitats personals o grupals, només voldria subratllar que en termes de reciprocitat, respecte a allò que els poders públics d'aquestes cultures fan amb la cultura i amb la llengua catalana. Em sembla d'estricta justícia distributiva i recíproca que si a Catalunya el sistema educatiu té un marge de facilitació per al manteniment de cultures grupals individuals que no són la cultura històrica pròpia de la comunitat catalana, en reciprocitat l'autoritat educativa catalana i l'autoritat política catalana en general estiguin legitimades per demanar un tracte recíproc a aquells pobles o cultures que són ben acollits pel sistema educatiu català. Cosa que, evidentment, com deia el senyor Galí, no passa en absolut en l'organització de l'Estat, on el català i la cultura catalana no figuren ni com a possibilitats optatives entre llengües estrangeres; són menys que estrangeres. D'altra banda, des d'una perspectiva personal és evident que cal afirmar i respectar la legitimitat de mantenir aquestes cultures personals o cultures grupals diferents de la cultura pública de la comunitat. És legítim mantenir-les. Però el que no és legítim és —i això crec que també s'hauria de poder afirmar públicament— refusar, autoexcloure's de la cultura catalana, o del coneixement instrumental, com deia abans, de la cultura catalana —encara que no sigui la de la pròpia identitat— perquè això és excloure's de la societat; perquè això automàticament condueix a la conclusió que aquesta persona o aquest grup no vol formar part de la comunitat en la qual es troba. Per tant, tot i que cal respectar —i crec que això sí que hauria de ser sempre present en qualsevol afirmació política i ideològica sobre aquest tema— que l'assumpció de la identitat catalana és una decisió lliure i voluntària, el que no és admissible en una societat democràtica i pluralista, per molt pluralista que sigui, és el refús al coneixement instrumental de la realitat cultural i lingüística de la societat on es viu. És una posició antisocial.

Què passa amb tota aquesta problemàtica? Com és que no podem parlar-ne públicament d'una manera tranquil·la? Com és que ens trobem en sistemes polítics —com en vulguem dir—, en marcs legals, en constitucions que permeten que tot això, aparentment clar en el terreny dels principis, que tot això no funcioni? Jo crec que és simplement per la raó que dèiem. I potser

podria remetre'm també al que es deia a la primera sessió d'aquest matí: ens trobem en un context internacional en el qual no s'ha volgut definir quins són aquests drets, quina és l'articulació entre els drets culturals dels pobles i els drets culturals de les persones. Això crec que connecta —i només en faré una petita referència—, em sembla, amb la crisi de la presència de les humanitats en el sistema educatiu. Quan sentia aquest matí les intervencions tan interessants que s'han fet no he volgut prendre la paraula, però pensava que, en realitat, no era tant un procés racional com el que seguíem aquest matí el que feia que haguéssim quedat desinstitucionalitzats els valors humanístics del sistema educatiu, sinó que era més aviat un procés social, un procés pràctic i que, per tant, la restauració —a la qual algú hi ha fet referència aquest matí— dels valors humanístics també necessàriament havia de ser per la via d'un procés pràctic, d'un procés social.

Segurament ha passat que en l'edat contemporània ens hem deixat enlluernar per la utopia que el principi organitzador per excel·lència de tota la societat era el principi economicista i el principi tecnicista. El progrés econòmic i el progrés tècnic havien de ser la solució de tots els problemes i això ha suplantat el valor primordial d'altres principis d'organització de naturalesa humanística. Segurament, per tant, el fet que ara entrin en crisi aquests valors economicistes i aquests valors tecnològics, fa que ens adonem que no és cert que l'economia, sigui per la via marxista, sigui per la via liberal, ens porta la solució de tots els problemes; que la tècnica no allibera l'home sinó que és l'home qui ha de controlar la tècnica per tal que l'arribi a alliberar, potser és precisament aquí on connecta la manca d'uns principis en les relacions entre cultures, de les relacions entre llengües, amb la mateixa necessitat de definir un altre principi humanístic que sigui capaç, que tingui una viabilitat pràctica, que demostrï pràcticament la seva viabilitat com a principi preferible als principis economicistes, als principis tecnicistes que fins ara han predominat en la societat. I és aleshores, em sembla, que dins aquesta línia, la crisi ens pot ser favorable si la superació de la crisi aboca a una organització sota uns principis democràtics, sota uns principis humanístics que regeixin la relació entre cultures i la relació entre llengües.

Feta aquesta connexió, em remeto a les possibilitats que hi pot haver per a això. No me'n faig il·lusions; ningú de nosaltres no ens en podem fer il·lusions. Però és evident que el que era fins ara una necessitat de pobles sotmesos, el que era una necessitat de cultures en una situació de manca de llibertat, o de sobirania s'està convertint en un problema molt més general, en una necessitat molt més universal. Per tant, crec que la definició dels principis del pluralisme cultural, de la igualtat entre cultures i de les relacions entre cultures, no és ja una necessitat purament de pobles com el català, sinó que és una necessitat de tot el món, fins i tot és una necessitat de tots els estats. I, per tant, com que els estats necessitaran definir quines són les relacions entre les seves pròpies cultures, els poders internacionals, les fonts del dret internacional controlades pels estats, hauran d'entrar necessàriament en aquesta matèria si no volen mantenir una situació en la qual continuï predominant la llei del més fort. Així, doncs, el relatiu, molt relatiu, optimisme que jo pugui aportar vindria del fet que crec que el dret internacional haurà d'entrar abans de tot a definir quins són els drets de les minories —ja s'està plantejant en fòrums internacionals com el mateix Consell d'Europa—, quins són els drets de les relacions —per exemple, la negociació del GATT i l'exclusió cultural que aquests dies torna a aparèixer—, quins són realment els elements i les competències de la sobirania cultural dels pobles.

Aleshores, a mi em sembla que aquest marc, en principi, no té per què ser-nos favorable, però els catalans hauríem de poder aprofitar que ens resulti favorable, perquè el debat serà entre estats, però nosaltres hem de poder intervenir-hi per fer veure, precisament —i en això ens poden ajudar altres cultures en situació desfavorida—, que l'existència d'aquests drets no és conseqüència de la institucionalització en un Estat sinó de la simple existència de la cultura. Per tant, cal fer front comú amb les petites nacions i fer una crítica al que per a mi és la barrera subtil que impedeix la igualtat en aquest camp com en molts altres. Fer la crítica del sistema de conceptes que fonamenta aquesta distinció entre llengües d'Estat, cultures d'Estat que sí que tenen drets i les altres llengües o cultures que no tenen drets. Crec que nosaltres hem de posar això en evidència. No podem adjectivar les llengües com a llengües regionals, com a llengües minoritàries, com a llengües autonòmiques, com a llengües menys difoses, com a llengües «ics» i que aquesta «ics» serveixi per no considerar-les llengües. No podem admetre

que hi ha ciutadans «ics», com hi havia ciutadans al començament de la democràcia grega que, pel fet de ser ciutadans fills d'estrangers, ciutadans «ics» que tenien un adjectiu, no eren ciutadans ni subjectes de drets. Aquesta és una mica la nostra crítica en aquest terreny i, si tenim en compte que Europa i Amèrica —amb els acords de lliure canvi a Amèrica del Nord— viuen un procés d'aquests tipus, com també internacionalment s'està vivint un procés d'aquest tipus; que catalans molt representatius de la nostra cultura estan en aquest moment al capdavant de la UNESCO, de l'Assemblea de Regions d'Europa, de la Comissió de Regions del Parlament Europeu, del Consell d'Europa, de la Comissió de Poders Locals, etc., em sembla que seria per part nostra una manca de sentit pràctic, no gaire conseqüent amb la nostra cultura —la nostra tradició cultural diu que tenim fama de ser pràctics—. Siguem, doncs, pràctics, aprofitem la conjuntura i procurem que es reconegui aquesta sobirania cultural de cada poble, independentment del fet que tingui Estat o no. Hi ha d'haver, naturalment, matisacions perquè hi ha pobles que es troben en posició de minoria dins el seu propi territori i hi ha pobles que es troben —i nosaltres encara hi som— en posició de majoria dins el seu propi territori. El problema principal és que només hem parlat de la legitimació jurídica d'aquest principis i tot això hauria d'anar acompanyat de la legitimació social, d'una legitimació pública d'aquests principis, perquè en el fons el problema és —i amb això voldria entroncar també amb el que deia el senyor Galí— que nosaltres com a ciutadans —els ciutadans catalans, els opinadors catalans, els polítics catalans— no és que no siguem prou valents, prou decidits: el problema és que vivim en un context en el qual sabem que les bases de la interpretació de les relacions entre cultures i llengües, les bases a partir de les quals des de l'ABC, des de la televisió, des de la Castella profunda, però també les bases amb les quals des d'aquí s'interpreta aquesta realitat, no són pas els principis de la igualtat de llengües i cultures, sinó que són uns altres, basats encara en la idea atàvica que és la llengua del poder «la *lingua del imperio*»). Aquesta constitueix la cultura oficial i té la primacia pública en el sistema educatiu, i a partir del que deia fa un moment en Joaquim Arenas («*estamos en España*»), se'n deriven les conseqüències. Hem d'invertir aquest criteri. «*No estamos en España*»: som en una comunitat que té una llengua i una cultura. Aquesta és la base: no es comença per dalt, es comença per baix. I a partir d'aquesta base hem de construir el nostre propi sistema educatiu, amb el qual em sembla que anirem per més bon camí.

Otilia Defis
Moderadora

Agraïm les interessants aportacions del senyor Marí i passem ara el torn d'intervencions, en el qual hem d'intentar ser breus.

Lluís Busquets

Hi hauria moltes coses per comentar sobre les tres exposicions, que han estat molt interessants, però només al fil de la polèmica aquesta del català, caldria dir que la cosa realment important seria que per estudiar a Catalunya —i no em refereixo només a l'ensenyament primari, sinó al secundari i sobretot a l'universitari— calgués realment saber el català. Perquè per estudiar a Catalunya no fa falta saber el català (és a dir, es pot estudiar en castellà i, de fet, això es pot fer), difícilment podrem defensar aquest dret que té el poble català d'imposar —per dir-ho així— que s'ha d'aprendre català. Per tant, em sembla que pel que fa a la immersió —a la qual jo sóc molt favorable— estem en un terreny una mica rellescós perquè, efectivament, fins i tot la Comunitat Europea té directrius a favor del fet que la gent immigrada, com a mínim durant

els primers temps, ha de rebre l'educació en la seva llengua i, en canvi, potser no tenim tan present que l'important és que realment estiguin obligats a aprendre català. Per tant, jo diria que potser sí que fa falta que algun nen que només sap parlar castellà, o que els seus pares volen que se l'eduqui en castellà, potser sí que hi pot haver una certa necessitat, no dic obligació, de fer-ho els primers anys. En canvi, fóra important que a partir d'un determinat nivell se li fes una prova de català, i si realment no la supera, no aprovar-lo, per dir-ho d'una manera vulgar. Això no passa, sinó que succeeix al revés i aleshores, és clar, estem fent molt èmfasi en la immersió, que són els primers anys, on realment, jurídicament i per tot el que ha dit molt bé l'Isidor Marí és allà on potser estem més febles i, en canvi, es pot estudiar perfectament a Catalunya sense saber català. Res més.

Otilia Defis
Moderadora

Té la paraula el senyor Pere Rius.

Pere Rius

Bé, jo comparteixo gairebé tot el que s'ha dit aquí i, continuant amb el que deia el senyor Busquets, diria que no solament per estudiar a Catalunya s'ha de saber català, sinó que per viure a Catalunya s'ha de saber català. Penso que és essencial perquè quan una llengua no és la llengua d'ús habitual en qualsevol afer, aquesta llengua no creix, no té el suport necessari per part de la societat. I, evidentment que, concretament, en el nivell universitari, que és en el que més em moc jo, diria que n'estem molt lluny. Les nostres universitats a Catalunya continuen impartint molts ensenyaments en llengua castellana. Però no sols això, sinó que —ho repeteixo— per viure a Catalunya el català hauria de ser la llengua d'ús habitual, perquè és la nostra cultura, la nostra llengua, i aquesta donarà suport, en tot cas, a totes les altres llengües que, evidentment, creiem i sabem que s'han de saber.

A més, voldria fer una referència (que, des de no sé on, o millor dit, des de tot arreu —des de nosaltres també, des de la Societat Catalana de Pedagogia—) al fet que aquest és un moment important perquè sabem que es modificarà la Llei de Normalització Lingüística de l'any 1983 —s'hi estan fent els primers passos— i hauríem de fer sentir les nostres veus —ara pot ser una bona hora—, perquè en aquest sentit s'incideixi més en la qüestió. Gràcies.

Jordi Galí

Voldria contestar al senyor Busquets i al senyor Rius. Jo francament no veig la resposta clara al problema que em planteja. Només hi veig una resposta negativa i és la següent: no escau a la manera de ser del poble català la imposició per la violència. Penso, doncs, que caldria pensar molt seriosament en la imposició per la qualitat. I aquí hi ha una cosa que no he dit i que voldria dir ara potser per acabar: no sé si aquesta qualitat, la qualitat del català com a llengua, en aquest moment, potser no és el que hauria d'ésser... per aquí anava jo quan parlava dels clàssics del segle XX. No vull ser un vell repatani que pensa que només el passat és bo,

però quan hom sent a la televisió que «anem a donar-lis informació des de la Rambla» o bé que «a la ciutat de Naimés hi ha un congrés» un sent aquella arrel no catalana de violència que tots em penso que portem a sobre i vénen ganes de llençar alguna cosa al cap d'algú. I no és ja un problema d'ortografia, sinó un problema de qualitat, fins i tot diria jo de qualitat moral, de qualitat d'interès profund, humà. No estem caient en un cert xarònisme? Simplement és un pregunta que faig.

Otilia Defis
Moderadora

El senyor Xavier Moral té la paraula.

Xavier Moral

Jo només voldria apuntar unes reflexions una mica en la línia de l'Isidor Marí. Són les següents: ell ha dit molt bé que el fet lingüístic és un fet social, però jo també voldria afegir-hi una cosa; com a fet social, també és un fet natural i això no per dir una obvietat sinó per entroncar-ho també amb la línia jurídica que ha esmentat, perquè també caldria recuperar allò que en diuen l'*ius naturalis*. És una mica el dret natural. És a dir, que quan parlem del dret lingüístic no estem parlant tampoc d'una entelèquia o d'una derivació d'una nova branca del dret actual, sinó potser més d'una concreció d'un dret natural, per tant, inherent també a la mateixa societat en la seva estructuració. Per tant, em sembla que aquí és una mica important recuperar també aquest discurs.

Voldria apuntar una segona cosa, recuperant una mica el que ha plantejat a la sessió anterior l'Octavi Fullat: en un moment determinat ell ha apuntat una qüestió i no s'hi ha aprofundit. Em refereixo al fet que si no hi ha discurs social, nacional —jo podria additar-hi lingüístic—, difícilment hi pot haver una consciència nacional també lingüística. La gent que no està dins de la sociolingüística, quan es parla de discursos, de vegades pensa que això deu ser una cosa epistemològica, i el discurs és una cosa que s'articula, una cosa que es crea. Per tant, és una cosa també real i tangible i de la qual, en certa manera, nosaltres som els protagonistes i els actors, si ho volem ser. Aleshores, a mi em sembla molt important, continuant amb el que deia l'Octavi Fullat, articular un discurs, però diferenciant un discurs lingüístic del que pugui ser literatura lingüística. Tots aquells episodis de l'*ABC*, totes aquestes coses estan bé dins de la constatació de fets, dins del terreny de l'anècdota o del que es vulgui, però no deixen de ser literatura. No crec que articulin un discurs en la mesura que hi ha una intencionalitat volutiva i transcendent. És a dir que es creïn unes idees que després transcendeixin en unes altres idees i també en el futur. Aleshores em sembla molt important que s'articuli un discurs, com a pas previ a l'articulació d'una consciència lingüística. Intentant enllaçar una altra vegada amb el que deia l'Isidor Marí, crec que aquests dos passos serien previs també a l'articulació d'una consciència de drets lingüístics, per què no dir-ho?

Ara, tinc la sensació que actualment es parla molt dels drets lingüístics des dels àmbits jurídics —trobo que és una cosa que cal celebrar—, però no se'n parla des d'altres àmbits. Celebro molt que s'hagi parlat avui d'aquesta dimensió perquè la trobo molt, molt a faltar, ja que considero que és una cosa natural i òbvia i també perquè, com acabo de dir, seria una conseqüència lògica d'aquests dos passos: un discurs i una consciència que es concretin d'una manera clara en uns drets lingüístics; drets lingüístics també naturals, com deia.

El tercer tema que volia tractar és més genèric, però em sembla que no és sobrer. Ja que parlem de drets i ens trobem en un Estat democràtic, només voldria apuntar-lo en el sentit de

dir «fem memòria», o «no perdem la memòria». Miro de recollir el que diu l'Isidor Marí i dic això pel següent: em sembla que aquests drets naturals depassen una mica o estrañen el que puguin ser els drets dels estats i, per tant, dels sistemes democràtics. Perquè els sistemes democràtics, en darrer terme, també són una mera estructuració dels estats. No cal oblidar que un país tan democràtic, on es situa el naixement de l'estat de dret, com és França, en nom de la democràcia és on més s'ha perseguit i on més s'ha anorreat la llengua catalana. Això ens ha de posar en alerta per no caure en aquests paranyes de la democràcia i dels estats actuals. I, per tant, hem d'estar amatents a no posar tots els ous a la mateixa ouera i hem de ser conscients que cal actuar des d'altres terrenys. Ell ha apuntat —deixeu-m'ho dir així— la «conxorxa» amb altres minories. Podria ser aquesta i suposo que també n'hi podrien haver d'altres. Però, intentant lligar amb la creació, també crec que amb l'articulació d'un discurs, hauríem de recuperar el tema de la representativitat com a essència de la democràcia perquè —i això és una idea molt personal— en darrer terme, un Estat democràtic, com el francès o l'espanyol —que també ho és— que sigui incapaç de manifestar ell mateix, en totes les seves estructures, la pluralitat de tots els seus ciutadans és un Estat que no ens pot servir. Tradueixo: un Estat com l'espanyol, en el qual la pluralitat de l'Estat —cultural, lingüística, internacional si voleu— només es pot traduir en uns certs nivells, és un Estat que no és enterament democràtic en essència. I em sembla que aquesta també és una idea que connecta molt amb el dret natural. Caldria, doncs, a vegades, recuperar aquelles essències, aquelles coses tan senzilles que són a l'origen i que ens codifiquen, com deia abans el pare Fullat.

Otilia Defis
Moderadora

El senyor Jordi Galí, vol intervenir de nou?

Jordi Galí

No sé si val la pena que esperem que hi hagi totes les intervencions o, en fi, ja miraré de donar compte d'alguns dels comentaris que s'han fet.

Otilia Defis
Moderadora

Bé, aleshores passem la paraula al senyor Ramon Juncosa.

Ramon Juncosa

Exposaré dues idees: una, que en el tema de la llengua, des d'un punt de vista pedagògic, em sembla que caldria —no sé si recuperar perquè no sé si s'ha perdut, però potser

sí que, diguem-ne, s'ha difuminat a causa de les especialitzacions de què ahir em penso que parlàvem— recuperar molt la idea que qualsevol mestre, qualsevol professor és, primer de tot, professor de llengua, amb tot el que vol dir això, al marge de si la seva assignatura o especialitat és la llengua o les matemàtiques o la geografia o el que sigui; amb tot el que vol dir *llengua*, des del punt de vista de comunicació, de perfecció en els missatges, d'estructura. Crec que això és molt important. I justament en un país com el nostre cal fer sempre i d'una manera reiterada un esforç especialíssim en aquesta idea, pel que significa també de qualitat i de perfecció en el sistema d'ensenyament.

El segon punt està en la línia de l'exposició del senyor Galí, quan parlava de la llengua com a trampolí vers el futur. Crec que és molt important reflexionar-hi, però ho poso al cantó dels dubtes —no pas de la balança negativa— en relació amb l'enunciat. Són qüestions sobre les qual s'ha de reflexionar segurament en altres moments, i és que els nous fenòmens mundials de les darreries del segle, que segurament trobarem d'una manera molt forta en un futur proper: la mundialització sobretot del fenomen de la comunicació, de les tecnologies; les noves formes d'acció econòmica (molt més obertes); els nous mercats; l'enderrocament de les fronteres —no sols les europees—; els nous fenòmens migratoris que ens porten gent d'aquí i d'allà; les noves tecnologies lligades, per tant, a nous sistemes de formació, de polivalència i de flexibilitat, tot això no qüestiona, però sí que posa l'accent en la manera com la llengua ha de fer de trampolí vers el futur. I en aquest cas trobem la llengua catalana, que no té un Estat fort al darrere, que compta amb una comunitat de parlants no absolutament majoritària i sobretot consolidada, i que és una llengua que no disposa dels instruments d'Estat i fins i tot econòmics que la poden fer competitiva en aquests nous mercats tecnològics, econòmics i polítics que, en tot cas, són elements cap al futur. Vull dir-ho només com a reflexió; segurament —i ho dic perquè vós heu parlat de la regulació fabriana en el noucentisme—, tots aquests elements tecnològics multinacionals, comunicacionals, més enllà de fronteres i estats no es donaven, eren uns altres.

Otilia Defis
Moderadora

Sí. El senyor Galí contestarà per al·lusions.

Jordi Galí

Contestaré amb dues frases. Primera: totes aquestes coses que heu dit són les que precisament en aquest moment s'estan posant en crisi a través de la crisi econòmica. I segona: la llengua és un fet de voluntat.

Otilia Defis
Moderadora

Donada l'hora que marca el rellotge, donarem la paraula al senyor Solà i al senyor Marí i tancarem el torn de paraules.

Pere Solà

Molt breument. Voldria insistir sobre la idea que els continguts de catalanització de l'ensenyament, tot i que el fonament és la llengua, no s'ha d'oblidar que és un concepte molt més ampli. És tota aquesta cultura, de la qual ens parlava el senyor Mari, que ens configura com a poble, sobre la qual s'ha de construir aquesta visió totalitària del saber i que, per tant, hi ha tota una sèrie de continguts, un cop assolida la llengua, sobre la qual s'ha de definir el sistema educatiu propi. En aquest sentit jo voldria alertar sobre el fet que, si és difícil la llengua, i si ens entenen malament perquè tenim una llengua distinta, que puguem plantejar que es pot construir tot el món del saber a partir d'una cultura pròpia, diria que això encara és molt més difícil d'entendre en determinades latituds.

És a dir que plantejar-te la construcció d'un sistema educatiu des d'un substrat cultural, amb personalitat clarament definida, i amb una història i un passat al darrere i uns pensadors propis, això és molt difícil d'entendre, gairebé més difícil que la llengua. I no sols fora d'aquí; els perills interns de casa nostra, en aquest sentit, per algunes manifestacions universitàries i col·lectius i altres coses, jo diria que són, fins i tot, molt perillosos per la dificultat d'assumir aquesta realitat i no titllar-la de provincialiana o xarona i entendre que és realment una cultura amb cara i ulls per poder-hi construir.

Isidor Mari

Doncs brevíssimament, perquè el temps també obliga, voldria subratllar que el català, com suggeria abans el senyor Busquets, és una necessitat social, i jo diria no tant per viure a Catalunya, sinó per a aquells que volen viure amb Catalunya i no sense Catalunya. I això em sembla que és bastant definidor. En segon lloc: no n'hem pogut parlar avui però no em quedaria tranquil si no digués, només de passada, que la solució d'aquests problemes de catalanitat del sistema educatiu s'escapen al mateix marc del sistema educatiu, i no sols afecten qüestions polítiques de caràcter molt general com les que hem dit, sinó a la sobirania en el control del mercat, del mercat de la cultura, de l'ús de la llengua en el mercat, que és un dret sobre el qual nosaltres també hauríem de posar tot l'èmfasi necessari.

Estic també d'acord amb el que deia en Xavier Moral del caràcter de dret natural lingüístic. Només voldria subratllar que necessitem que es converteixi en dret positiu, perquè si no hi ha un dret positiu, el dret natural... què vols que et digui? La gent en fa un cas bastant relatiu. I en aquest sentit crec que estic també d'acord amb ell que no tot és definible democràticament per majoria; per exemple, no es pot definir democràticament per majoria que el valencià no és català. Això és un disbarat com una casa, i per això mateix crec que necessitem uns poders mundials, ja que els problemes que tenim ara són d'escala mundial. Tenim uns poders mundials raquítics per afrontar uns problemes mundials enormes i això és el dèficit de la democràcia universal; per tant, hi hauria d'haver un poder legislatiu universal, un poder judicial universal i uns drets definits per sobre dels interessos d'una majoria dins un Estat. També voldria fer referència no sols als pobles que estan en situació de minoria, sinó a les petites nacions. Fixeu-vos que actualment hi ha dos discursos de la situació internacional de les llengües —no tan sols des de plantejaments de l'ABC sinó amb plantejaments molt més generals—. Les llengües de difusió internacional són un nivell: hi ha uns països, uns estats que lluiten per mantenir les seves llengües com a llengües internacionals; després hi ha les llengües que es consideren de segon rang —llengües vernacles o llengües limitades al seu propi espai territorial—. Nosaltres tenim com a aliats tots aquests, tinguin Estat o no. Les llengües que no aspiren a ser hegemòniques en el context internacional són els nostres aliats potencials. Per tant, no m'aliaria únicament amb els occitans, amb els sards o amb llengües en situació generalment més difícil que la nostra; tenim molts més aliats.

Otilia Defis
Moderadora

Moltes gràcies, senyor Isidor Marí. Moltes gràcies a tothom i esperem retrobar-nos alguna altra vegada perquè em penso que han quedat prou idees en suspens per continuar el debat.